

STUDIA
GEO
HISTORICA

NR 04|2016 ROCZNIK HISTORYCZNO-GEOGRAFICZNY

Fundacja Centrum GeoHistorii • Instytut Geodezji i Kartografii • Instytut Historii KUL
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych US • Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN
Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego

STUDIA GEOHISTORICA. Rocznik historyczno-geograficzny

Redakcja

Bogumił Szady (redaktor naczelny), Beata Konopska, Radosław Skrycki,
Tomasz Związek (sekretarz redakcji), Tomasz Panecki

Redakcja językowa i korekta

Konrad Byzdra

Tłumaczenia

autorzy, Julia Szotysek

Rada Naukowa

Zdzisław Budzyński (Rzeszów), Andrzej Janeczek (Warszawa), Tomasz Jurek (Poznań),
Keith Lilley (Belfast/Wielka Brytania), Andrew Pernal (Brandon/Kanada), Tadeusz Siwek (Ostrawa/Czechy),
Rostysław Sossa (Kijów/Ukraina), Grzegorz Strauchold (Wrocław), Robert Šimůnek (Praga/Czechy)

Recenzenci tomu 4

Wojciech Chudziak, Martyna Deszczyńska, Zbigniew Górczak, Maria Jankowska, Iwona Jażdżewska,
Andrzej Klonder, Anna Kołodziejczyk, Andrzej Kopiczko, Małgorzata Elżbieta Kowalczyk,
Adam Kozak, Joanna Kumor-Mielnik, Mieczysław Kunz, Dariusz Lorek, Wojciech Mielewczyk,
Grzegorz Myśliwski, Wiesław Nowosad, Piotr Pabjanek, Marek Radoch,
Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska, Francesco Somaini, Péter Szabó, Piotr Werner, Filip Wolański

Redakcja map

autorzy, Tomasz Panecki

Adres Redakcji

Fundacja Centrum GeoHistorii
Redakcja Studia Geohistorica
05-082 Stare Babice, ul. Gen. Tadeusza Kutrzeby 4

Strona internetowa

studiageohistorica.pl
Wersja drukowana (papierowa) jest wersją pierwotną rocznika Studia Geohistorica

Współwydawcy rocznika

Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego, Fundacja Centrum GeoHistorii,
Instytut Geodezji i Kartografii, Instytut Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II,
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego,
Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN

Rocznik wydawany pod patronatem Komisji Geografii Historycznej przy Polskim Towarzystwie Historycznym

Projekt okładki: Jacek Młodożeniec

Ilustracja na okładce: *Kalisz – Plan miasta i przyległej okolicy* autorstwa Ludwiga von Bröckera z 1802 r.

Skład i łamanie: Artur Hamryszczak

© Copyright by Fundacja Centrum GeoHistorii

ISSN 2300-2875

Nakład 100 egz.

Warszawa 2016

Spis treści • Contents

Tradycje geografii historycznej • Traditions of historical geography

Ludomir Sawicki

Geografia a krajoznawstwo

(uwagi wstępne Beata Konopska, opracowanie Beata Konopska) 7

Stanisław Herbst

Prace nad „Atlasem historycznym Polski”

(uwagi wstępne Henryk Rutkowski, opracowanie Henryk Rutkowski)..... 14

Artykuły • Articles and theses

Elżbieta Kowalczyk-Heyman

Czym były mazowieckie "płozy"? (uwagi wstępne)

What were the Masovian "płozy"? (Preliminary Remarks) 27

Robert Klimek

Ślady średniowiecznej granicy Warmii między Reszlą a Świętą Lipką

Traces of the Medieval Border of Warmia between Reszl and Święta Lipka 38

Ewa Ziółek

Relacja Grzegorza Piramowicza o osuszaniu Bagien Pontyjskich za pontyfikatu Piusa VI

Grzegorz Piramowicz's Account of Draining the Pontian Marshes during

the Pontificate of Pope Pius VI 51

Krzysztof Boroda

Wpływy z czopowego jako wskaźnik lokalnego zróżnicowania poziomu produkcji

piwa pełnego w miastach Królestwa Polskiego w latach 60. XVI w.

Income from Czopowe as an Indicator of Regional Diversity of Full Beer

Production in the Cities of the Polish Crown in the 1560s 66

Xavier Rochel

The End of Gaps and Heathlands in French National Forests, 19th Century.

A Case Study Based on Forest Management Plans

Zanik polan i wrzosowisk we francuskich lasach państwowych w XIX w.

Studium przypadku na podstawie planów zarządzania lasami 81

Tomasz Figlus

Typy morfogenetyczne wsi w środkowej Polsce

Morphogenetic Types of Rural Settlements in Central Poland..... 90

Tomasz Babczyński, Tomasz Kubik, Roman Ptak, Grzegorz Strauchold
GIS as a Tool to Analyze the History of Silesia and the Changes in its Political
(and Cultural) Geography
GIS jako narzędzie do analizy historii Śląska oraz zmian w jego geografii politycznej
i kulturowej..... 113

Mateusz Zawadzki
„Tabella miast, wsi i osad Królestwa Polskiego” jako źródło do badań
nad strukturą parafialną województwa lubelskiego
The “Tabella of Towns, Villages and Settlements of the Kingdom of Poland”
as the Source for Research into the Parochial Structure of the Lublin Voivodeship 142

Anna Paulina Orłowska, Bartosz Nowożycki, Grzegorz Pac
Handel wołami na terenie Wielkopolski i Śląska w świetle szesnastowiecznego
spisu jarmarków i komór celnych
The Trade in Oxen on the Territory of the Greater Poland and Silesia in the Light
of the 16th Century Description of Annual Fairs and Toll Houses 153

Recenzje i omówienia • Reviews and discussions

Historical Atlas of Poland in the 2nd half of the 16th Century: Voivodeships of Cracow,
Sandomierz, Lublin, Sieradz, Łęczyca, Rawa, Płock and Mazovia, ed. by Marek Słoń;
transl. by Agata Staszewska; Martha A. Brożyna, Peter Lang Edition,
Frankfurt am Main 1973–[2014],
4 volumes, XXIX + 1597 pp., illustrations, 27 folded maps
(Alexei Frolov) 163

Magdolna Szilágyi: On the Road: The History and Archaeology of Medieval
Communication Networks in East-Central Europe, Budapest 2014
(Archeolingua Series Minor, 35),
ss. 254, 89 il. (w tym 30 map i 4 plany miast)
(Ewelina Siemianowska)..... 169

The World in a Mirror, Word Maps from the Middle Ages to the Present Day,
ed. Jan Parmentier, Museum aan de Stroom, Antwerp 2015, ss. 192, il. 150 + 25
(Lucyna Szaniawska)..... 173

Kartografia morska i krain nadmorskich, red. R. Skrycki, Instytut Historii
i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego,
Zespół Historii Kartografii Instytutu Historii Nauki PAN, Szczecin 2014;
24 × 17 cm, ss. 204, 54 ryc., 4 tab.
(Jan Rutkowski)..... 177

Алексей А. Фролов, Нина В. Пиотух: Исторический атлас Деревской пятины Новгородской земли (по писцовым книгам письма 1495–1496 годов). В 3 томах: Москва–Санкт-Петербург, Альянс-Архео, 2008.
Т. 1: Исследование и таблицы, ss. 368;
Т. 2: Атлас и справочные материалы, ss. 272;
Т. 3: Уездные планы последней четверти XVIII века, ss. 266
(Rostysław Sossa)..... 182

Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany, t. 10–12 (Ra–Rż),
red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, [autorzy haseł: U. Bijak, E. Borysiak,
J. Chłędzińska, B. Czopek-Kopciuch, P. Dudek, A. Galasińska, W. Makula-Kosek,
I. Nobis, R. Przybytek, P. Swoboda, U. Wójcik, K. Zawodzińska-Bukowiec, Z. Zierhoffer],
Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków 2015, ss. 160 (t. 10), 146 (t. 11), 168 (t. 12)
(Ewa Oronowicz-Kida)..... 185

Kit Mayers: The First English Explorer. The Life of Anthony Jenkinson (1529–1611)
and his Adventures on Route to the Orient, Devon 2015, ss. 366
(Krystyna Szykuła)..... 189

Komunikaty i sprawozdania • Communiqués and reports

Konferencja „Przestrzenne aspekty historycznych badań demograficznych, społecznych
i gospodarczych (do 1945 r.)” – Pobierowo, 21–23 października 2015 r.
(Michał Gochna) 195

„European Social Science History Conference” – Walencja (Hiszpania),
30 marca–2 kwietnia 2016 r.
(Michał Gochna) 195

Zebrań naukowe polskiej sekcji European Society for Environmental History – Warszawa,
16 stycznia 2016 r.
(Piotr Guzowski) 196

„Mapa jako narracja interpretacyjna”. XXIX Ogólnopolska Konferencja Historyków
Kartografii – Wrocław, 24–26 września 2015 r.
(Jerzy Ostrowski) 197

Sprawozdanie z konferencji „Województwo poznańskie w XVI w.” – Kościan, 1 lipca 2015 r.
(Michał Słomski)..... 202

Sprawozdanie z konferencji „Geografia historyczna. Wyzwania przyszłości” – Łódź,
11–12 czerwca 2015 r.
(Magdalena Deptuła)..... 204

Spis treści

Pro memoria

Alfred Franciszek Kaniecki (1941–2016) 207

* * *

Listy do redakcji 209

Informacja dla autorów • Guidelines for Authors 210

Na konferencji w Kościanie podjęto przede wszystkim próbę podsumowania dotychczasowych zagadnień związanych z dziejami województwa poznańskiego w XVI w. Nie wyczerpano oczywiście wszystkich tematów – zabrakło chociażby referatów dotyczących poznańskiego Kościoła czy bliższego spojrzenia na inne niż szlachta stany zamieszkujące Wielkopolskę. Wypada mieć nadzieję, że badania nad XVI-wiecznym województwem poznańskim będą miały swoich kontynuatorów. ■

Michał Słomski
(Warszawa)

Sprawozdanie z konferencji „Geografia historyczna. Wyzwania przyszłości” – Łódź, 11–12 czerwca 2015 r.

W dniach 11–12 czerwca 2015 r. na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego odbyła się Krajowa Konferencja z Geografii Historycznej nt. „Geografia historyczna. Wyzwania przyszłości”. Było to już czwarte spotkanie naukowców zorientowanych na problematykę geografii historycznej w Polsce. Pierwsze odbyło się w 1994 r., wraz ze zorganizowaniem w Instytucie Geografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pierwszej po 42 latach konferencji poświęconej współczesnej problematyce badawczej geografii historycznej osadnictwa w Polsce. Tematyczną kontynuacją tego wydarzenia była II Konferencja z Geografii Historycznej zorganizowana w 2007 r. w Łodzi przez Zakład Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego w Katedrze Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ oraz Oddział Łódzki Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Kolejną inicjatywą naukową na tym polu była współorganizowana przez Zakład Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego UŁ oraz Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Witelona w Legnicy III Konferencja z Geografii Historycznej w 2009 r. nt. „Geografia historyczna jako determinanta rozwoju innych dyscyplin nauki”.

IV Konferencja z Geografii Historycznej, zorganizowana przez Zakład Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego w Katedrze Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ we współpracy z Pracownią Geoinformacji Historycznej KUL oraz Komisją Geografii Politycznej i Historycznej PTG, poświęcona została problematyce aktualnego stanu badań oraz przyszłości geografii historycznej w Polsce. Jej temat: „Geografia historyczna. Wyzwania przyszłości” miał zainspirować do rozważań nad nowymi kierunkami badań geograficzno-historycznych, zarówno na gruncie empirycznym, jak i metodologicznym. Konferencja w Łodzi przyciągnęła liczną grupę uczestników. Wzięli w niej udział nie tylko geografowie i historycy, ale także filozofowie, filolodzy polscy, teolodzy i inni. W czasie 2 dni obrad podzielonych na 8 sesji o różnej tematyce ogłoszono 39 referatów.

Konferencję rozpoczęło oficjalne otwarcie, podczas którego zgromadzonych gości powitali w imieniu organizatorów Marek Sobczyński (Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ) oraz Bogumił Szady (Pracownia Geoinformacji Historycznej KUL). Następnie odbyła się sesja plenarna, w ramach której ogłoszono referaty o charakterze ogólnym i teoretycznym. Joanna Plit (IGiPZ PAN) zaprezentowała regionalizację współczesnych krajobrazów historyczno-kulturowych Polski, Urszula Myga-Piątek (UŚ) skupiła się na badaniach krajobrazu kulturowego na gruncie geografii historycznej, Bogumił Szady (KUL) mówił o stosunku geografii historycznej do przestrzennego ujmowania zjawisk we współczesnej humanistyce, Marek Słoń (PAN) przedstawił możliwości i bariery na drodze rozwoju geografii historycznej, Leszek Kozłowski (UMK) omówił rolę geografii historycznej w kształtowaniu ładu przestrzennego, natomiast Kazimierz Badziak (UŁ) odniósł się do kwestii domniemanego kryzysu geografii historycznej z perspektywy historyka.

Po krótkiej przerwie rozpoczęła się pierwsza sesja ogólna, której przewodniczył Marek Sobczyński (UŁ). Miała ona charakter szczególny, ponieważ została poświęcona pamięci profesora Mariusza Kuleszy (1950–2014), specjalisty z zakresu geografii miast i geografii historycznej,

współorganizatora II i III Konferencji z Geografii Historycznej oraz twórcy i kierownika Zakładu Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego UŁ. Maria Nartowicz-Kot (UŁ), Kazimierz Badziak (UŁ) oraz Marek Kotter (UŁ) zaprezentowali sylwetkę naukową śp. profesora Mariusza Kuleszy, a pozostałe referaty wygłosiły osoby związane z nim prywatnie lub zawodowo. Joanna Szczepankiewicz-Battek (WSB) przedstawiła problematykę osadnictwa braci czeskich i morawskich na ziemi łódzkiej, Jan Wendt (UG) omówił funkcje i informacje mapy średniowiecznej, a Jacek Walicki (UŁ) wygłosił komunikat poświęcony kartografii wojskowej Polski i krajów ościennych z okresu zimnej wojny.

Następnie odbyły się dwie paralelne sesje poświęcone szeroko rozumianej problematyce miast i problematyce wsi. Na pierwszą złożyły się referaty: Katarzyny Pukowiec (UŚ) o zmianach krajobrazu kulturowego Górnego Śląska w okresie średniowiecza, Marty Chmielewskiej (UŚ) o przemianach morfologicznych miasta przemysłowego oraz Weroniki Dragan (UŚ) o użyteczności archiwalnych materiałów pisanych i ikonograficznych w badaniach przestrzeni miejskiej. Ponadto zaprezentowano nowe metody i idee w morfologii miast, mianowicie wykorzystanie narzędzia GIS w badaniach morfologii miast średniowiecznych (Łukasz Musiaka i Marta Nalej, UŁ) oraz ideę podmiotowego sprawstwa w morfologii miast (Magdalena Deptuła, UŁ). W drugiej sesji Marcin Solarz (UW) wygłosił referat poświęcony nazwom wsi traktowanym jako źródło wiedzy o przeszłości, Krzysztof Woźniak (UŁ) przedstawił problematykę pruskich wsi liniowych w okolicach Łodzi w początkach XIX w., Tomasz Figlus (UŁ) omówił kwestię osad zaginionych i ich sukcesji na gruncie badań geograficzno-historycznych, Karolina Dmochowska-Dudek (UŁ) dokonała prezentacji map historycznych i modeli 3D wybranych osiedli wiejskich w Polsce, a Marcin Wójcik (UŁ) przedstawił praktyczne aspekty programu „Odnowa wsi”.

W kolejnym dniu konferencji odbyły się cztery sesje, w tym dwie paralelne. W pierwszej ogólnej, której przewodniczył Mariusz Kowalski

(IGiPZ, PAN), zaprezentowane zostały cztery referaty o zróżnicowanej problematyce. Kalina Wojciechowska (ChAT) i Joanna Szczepankiewicz-Battek (WSB) wygłosiły referat pt. *Horyzont geograficzny w Ewangelii Marka*, Krystyna Krawiec-Złotkowska (APSL) przedstawiła zagadnienie barokowego *hortus ludi* w perspektywie geopoetyki, Jan Kłós (KUL) omówił kwestię granic (wewnętrznych i zewnętrznych) w kontekście amerykańskim, natomiast Marika Pirveli (USz) dokonała charakterystyki percepcji szwajcarskiego rozproszonego centrum.

Następnie odbyły się dwie sesje paralelne. W pierwszej wysłuchano referatów Mariusza Kowalskiego (PAN) o przestrzennym zróżnicowaniu wyników popaździernikowych wyborów z 1975 r., Marka Barwińskiego (UŁ) o wynikach spisów powszechnych w Polsce w latach 1921–2011, Macieja Szuby (UŚ) o możliwościach wykorzystania NMT w badaniach zmian środowiska geograficznego na przykładzie Mysłowic oraz Marka Battka (PW) o nowych metodach badawczych w poszukiwaniu i identyfikacji obiektów dawnego górnictwa i budownictwa podziemnego. W drugiej Anna Klimek (UŁ) omówiła społeczno-religijną rolę luteranów w dziejach Pabianic i Zgierza, Szymon Pawlas (UW) przedstawił zróżnicowanie wyznaniowe Węgier w ujęciu geograficznym, Grzegorz Pisarski (Pro Lusatia) zaprezentował region ziemi kłodzkiej jako przedmiot badań geografii historycznej, a Andrzej Rykała (UŁ) wygłosił referat zatytułowany *Pogrom kielecki a proces odradzania się życia żydowskiego w Polsce po II wojnie światowej*.

Ostatnią sesję konferencji wypełniły referaty: Marka Sobczyńskiego (UŁ) o problemach metodycznych w procesie opracowywania „Atlasu przemian politycznych na świecie w XX i XXI w.”, Michała Gochny (PAN) o trudnościach i nowych możliwościach podczas przygotowywania „Atlasu historycznego Polski” oraz Tomasza Paneckiego (UW) o koncepcji struktury bazy danych historycznych obiektów topograficznych. Ponadto Marcin Jaskulski (UŁ) i Marta Nalej (UŁ) omówili proces pozyskiwania i wizualizacji historycznych danych przestrzennych z wykorzystaniem Systemów Informacji Geograficznej, a Tomasz Padło (UP w Krakowie) przedstawił możliwości

wykorzystania potencjału turystycznego granic rozbiorowych na terenie Polski.

Różnorodność prezentowanych zagadnień wpłynęła na ciekawe i ożywione dyskusje, które wieńczyły każdą z sesji. W ich trakcie uczestnicy obrad odnosili się do problemów badawczych prezentowanych przez prelegentów, ale przedstawiali też wnioski o charakterze ogólnym, dotyczące kondycji i przyszłości badań geograficzno-historycznych. IV Konferencja z Geografii Historycznej stała się tym samym forum wy-

miany myśli przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, co przyczyniło się do wysokiego poziomu merytorycznego obrad. Konferencja okazała się ważną i potrzebną inicjatywą naukową z zakresu geografii historycznej, inspirującą do rozważań zarówno na gruncie metodologicznym, jak i empirycznym. ■

Magdalena Deptuła
(Łódź)